

вчитель допомагає учням усвідомити, в чому саме полягає проблема, щоб знайти шляхи її розв'язання. Уміння вчителя формулювати різні запитання є обов'язковою умовою розв'язання проблеми розвитку критичного мислення учнів. Розуміння вчителем можливостей і обмежень кожного з типів запитань дає можливість ефективно будувати опитування на уроці й заохочувати учнів до навчання.

Ще однією проблемою є невміння значної кількості вчителів використовувати послідовність, систему запитань, в якій кожне наступне запитання засноване на відповіді на попереднє. Нами напрацьовано кілька підходів до побудови такої системи на окремому уроці: *розширення, підйом, коло, поглиблення і звуження, фокусування*. Застосування різних послідовностей за правильним алгоритмом значно підвищує ефективність опитування учнів.

ДИДАКТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПІДРУЧНИКА З ІСТОРІЇ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ УЧНІВ

Н.М. Гупан, докт. пед. наук, проф.

В основу проектування підручника або будь-якої навчальної книги, орієнтованої на розвиток критичного мислення учнів як наскрізного вміння, має бути покладена спеціальна педагогічна модель, що забезпечує залучення учнів під час навчання до самостійного дослідження історичних подій і явищ. З точки зору змісту навчальна книга міститиме відповідно до віку учнів різноманітні документальні та візуальні джерела, котрі відображають альтернативні погляди та ідеї щодо історичних подій і явищ. Авторський текст, викладений у діалогічній яскравій манері (особливо для учнів основної школи), з одного боку, не повинен містити авторських узагальнень і висновків, а з іншого – надавати простір для самостійного аналізу учнями історичного контексту, виявлення фактів і думок, головного і другорядного, причиново-наслідкових зв'язків, порівняння різних поглядів, позицій, підходів, різноманітних джерел інформації, визначення і ясного формулювання власної позиції, оцінок. Кожне джерело, представлене у навчальній книзі, не лише має бути доступним для сприйняття учнів і цікавим, а й доповнювати, поглиблювати, урізноманітнювати їхні уявлення про події і явища, що вивчаються, висвітлюючи їх різні аспекти.

Водночас джерела, вміщені у книзі, доцільно супроводжувати запитаннями і завданнями, відповідаючи або виконуючи які учні аналізують і інтерпретують інформацію, висувають ідеї, будують гіпотези, відстоюють власну точку зору. Система запитань і завдань у

навчальній книзі має сприяти і послідовному формуванню в учнів таких мисленневих операцій, як аналіз, синтез (творення) й оцінка. Формулювання запитань і завдань у такій системі необхідно базувати на когнітивній таксономії Б. Блума (або її переглянутому варіанті Д.Кратвола та Л.Андерсон), відповідно до якої вони мають програмувати застосування учнями всього спектра мислення від нижчого рівня (репродукції знань, розуміння і застосування) до мислення високого рівня (аналіз, синтез, оцінювання). Розвиток в учнів умінь працювати з інформацією потребує використання у навчальних книгах так званих графічних організаторів (таблиць, діаграм, схем, кластерів, інфографіки), що ілюструють історичні зв'язки. У пригоді стануть і документальні візуальні джерела: фотографії, зображення історичних пам'яток, твори живопису, карикатури, особливо подані у певних поєднаннях з метою протиставлення, порівняння, встановлення послідовності зображень тощо. Аби не переобтяжувати книгу, такі зображення з відповідними завданнями можуть супроводжувати параграфи онлайн-матеріалами, з якими учні працюють за допомогою QR кодів.

Зрештою, розміщення матеріалу в книзі має забезпечувати вчителів можливість проведення трьохетапного уроку, що відповідає технології розвитку критичного мислення.

ЦІЛЕВИЗНАЧЕННЯ У НАВЧАННІ УЧНІВ КУРСУ “ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА”

Т.О. Ремех, канд. пед. наук

В освітньому процесі цілевизначення інтегрує дії вчителя та учнів, забезпечуючи оцінювання ефективності навчання через зіставлення досягнутих і прогнозованих результатів. Воно передбачає визначення знань, якими учні мають опанувати, вмінь і навичок, якими їм слід оволодіти, якостей, які вони будуть виявляти, шляхів досягнення цілей та чітко окресленого кінцевого результату пізнавальної діяльності.

Досліджено, що в навчанні учнів курсу “Громадянська освіта” мета відіграє надважливу роль, адже розвиток громадянської компетентності учнів (як основне завдання курсу) передбачає їхню залученість до активної пізнавальної діяльності. Від поставленої мети (запланованих очікуваних результатів розділу, теми, конкретного уроку) значною мірою залежить те, чого фактично навчаться учні – які знання, вміння, навички вони продемонструють, які ставлення, погляди, особистісні смисли сформулюють, щоб можна було вважати програмові завдання курсу досягнутими.